

Наук. думка, 1991. – 152 с. 16. Склад і структура термінологічної лексики української мови / [Богущька М. П., Крижанівська А. В., Марченко В. С. та ін.] – К. : Наук. думка, 1984. – 194 с. 17. Словник української біологічної термінології / [ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко]. – К. : КММ, 2012. – 744 с. 18. Халіновська Л. А. Структура сучасних українських авіаційних термінів // Мова, культура і соціум у гуманітарній парадигмі. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 19. Харчук Л. Терміни-словосполучення в українській електроенергетичній термінології / Лілія Харчук // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2013. – № 765. – С. 73–77. 20. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Чуєшкова. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2003. – 18 с. 21. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові : Монографія. – К., Інститут української мови : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 179 с.

УДК 811.161.2'373,46

Надія Гимер

Львівський державний університет внутрішніх справ

СКЛАДЕНІ НАЙМЕНУВАННЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ТИП НОМІНАЦІЙ В ТЕРМІНОЛОГІЇ КОСМЕТИКИ ТА КОСМЕТОЛОГІЇ

© Гимер Н. О., 2014

У статті охарактеризовано та проаналізовано складені найменування як продуктивний тип номінації в термінології косметики та косметології. Висока продуктивність складених найменувань у терміносистемі косметики та косметології зумовлена насамперед виявом універсальної загальномовної тенденції до усунення суперечностей між обмеженою кількістю номінативних засобів та необмеженою кількістю об'єктів номінації використанням словосполучень* у номінативній функції, адже словосполучення має ту ж номінативну функцію, що й слово.

Ключові слова: українська мова, фахова лексика косметики та косметології, термінологічна деривація, термін-словосполучення, багатокомпонентний терміноелемент.

Compound names as a productive type of nomination in the terminology of cosmetics and cosmetology are characterized and analyzed in the article. High productivity of compound names in the term system of cosmetics and cosmetology is primarily caused by the universal linguistic tendency to eliminate contradictions between a limited number of nominative means and an unlimited number of objects of nomination by using word combinations in the nominative function, since word combinations perform the same nominative function as words.

Keywords: Ukrainian language, professional vocabulary of cosmetics and cosmetology, terminological derivations, term-word combination, multi-component term element.

На сучасному етапі постала потреба виробити власну національну фахову лексику косметики та косметології, нові фахові назви та упорядкувати уже наявні номінації в чітку систему, що має забезпечити терміноназвами косметичну галузь та косметологію як окрему науку.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу фахової лексики косметики та косметології, тому що аналіз складених найменувань у термінології косметики та кос-

* словосполук – ред.

метології ще не був об'єктом спеціального дослідження. Функціонування цих терміноодиниць у науковій та науково-виробничій галузі, а також широке використання їх в загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування лексичної системи косметики та косметології.

Мета розвідки – охарактеризувати та проаналізувати складені найменування як продуктивний тип номінації в термінології косметики та косметології. Висока продуктивність складених найменувань у терміносистемах різних галузей знань зумовлена насамперед виявом універсальної загальномовної тенденції до усунення суперечностей між обмеженою кількістю номінативних засобів та необмеженою кількістю об'єктів номінації використанням словосполучень у номінативній функції, адже словосполучення має ту ж номінативну функцію, що й слово.

Розширення знань про об'єкт пізнання, безумовно, спричинює необхідність їх відображення в лексиці, що можливе також приєднанням до певних мовних одиниць компонентів-конкретизаторів. Так створюється аналітичне найменування з експліцитно вираженими елементами значення. Конкретизатори, зазвичай, є усталеними термінами або принаймні зрозумілими всім загальноживаними словами, тому термінологічне словосполучення є мотивованим, що дуже важливо для терміна. Експліцитність представлення наукового поняття дає змогу певною мірою простежити взаємозв'язки між його компонентами, які вказують на належність до класифікаційного ряду, організованого переважно за принципом родо-видової ієрархії.

Учення про термінологічне словосполучення має досить давню історію і багато не розв'язаних до нашого часу теоретичних питань. Про природу термінологічного словосполучення писали С. Єрмоленко, В. Лейчик, Д. Лотте, В. Марченко, В. Гречко, П. Гриценко. Т. Горшкова [1] здійснила спробу інтерпретації основних властивостей терміносполук, узявши за основу відому в лінгвістиці думку про *вільне словосполучення*, що існує в мові у вигляді граматичних моделей, використовуваних для побудови речень, засобами яких формується думка, і *фразеологізм* як мовну одиницю, що формується в результаті зміни семантики вільного словосполучення, яке лежить в основі фразеологізму.

На думку Б. М. Головіна, кожний раз, коли відтворюється термін, він співвідноситься нашою свідомістю з тим самим предметом в одному аспекті його практичного засвоєння й наукового усвідомлення або ж із багатьма різними предметами, які належать до одного типу, встановленого в процесі праці й науки [2, с. 57–63]. Це підтверджується наявністю термінів-словосполучень у словниках – царині фіксації термінолексики.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики методика виділення термінів-словосполучень з тексту недостатньо опрацьована. Визначають такі критерії виділення: дефінітивний, критерій концептуальної цілісності, інформаційний, статистичний, семантичний, критерій логічних теорем, логіко-інтуїтивний. Названі критерії, визначені представниками різних наукових напрямків, на різному мовному матеріалі не становлять цілісної методики. Т. А. Журавльова вважає, що при виділенні складених термінів з тексту основним повинен бути семантичний аналіз одиниць тексту з погляду цілісності їхнього значення, відповідності поняттєвому змісту певної галузі знань [3]. Доцільним є у процесі виділення з текстів термінів-словосполучень враховувати такі показники:

- відповідність науковому поняттю;
- наявність дефініції;
- наявність синонімів-однослівів;
- фіксація в словниках;
- повторюваність у тексті;

Основною визначальною рисою багатослівних термінологічних одиниць, що дозволяє виділити їх в окремий клас (термінологічні словосполучення), є зв'язок з певним науковим або ж науково-природничим поняттям, що є надто складним для позначення його однослівним терміном. На думку В. Марченка [4, с. 36–40], складна внутрішня співвіднесеність у колі понять науки і техніки робить цей спосіб найбільш продуктивним і перспективним.

Термінами-словосполученнями легше, ніж іншими словотвірними засобами, передавати приналежність до класифікаційного ряду, що ґрунтується на родо-видовому співвідношенні понять. Слово-

сполучення не є синтаксично самостійною одиницею, його можна вважати лише результатом абстрагування відображуваних сторін дійсності від контексту, конситуації, в яких саме може відбутися акт предикації – ствердження або заперечення чогось.

У синтаксисі словосполучення за будовою поділяють на прості (двокомпонентне семантико-синтаксичне об'єднання повнозначних слів) та складні (багатокомпонентне (три і більше слова) об'єднання повнозначних слів. При аналізі термінів-словосполучень, що входять до спеціальної ЛКК, поділяємо їх на прості та складні.

Серед найпростіших за формою **двочлених словосполучень** у ТКК за морфологічним статусом компонентів виділяємо такі найпродуктивніші моделі. Саме ці двокомпонентні моделі формують терміносполучення, що відображає родо-видові взаємини гіпонімів та гіпероніма. Найпродуктивнішою є атрибутивна модель “**прикметник + іменник**”.

1) “прикметник + іменник” (A + N):

киснева косметика, шовковиста крем-пудра, кремopodobні рум'яна, вирівнювальна сироватка, туалетна вода, оновлювальна маска, живильний крем, денний крем, апаратна косметологія, лазерне омолодження, ензимний пілінг, пом'якшувальний лосьйон, тонізувальний гель, розділювальна туш, компактна пудра.

Наступна за ступенем продуктивності – субстантивна модель – **іменник + іменник у родовому відмінку (із прийменником або без)**.

2) “іменник + іменник у родовому відмінку” (N+Ng):

накладання вельлаформерів, очищення обличчя, підтягнення шкіри, шліфування шкіри, моделювання зачіски, маскування вад, усунення зморшок, система косметики, система оновлення. Наприклад: «... *система шкіри* повторює структуру артеріальної і венозної мережі, утворюючи також три сплетення. Лімфа очищує клітини від шлаків, виводить з організму токсини і бере участь у системі імунного захисту організму» [5, с. 66].

У термінах – складених найменуваннях цієї структурної моделі – конкретизатор опорного компонента, яким виступає іменник у родовому відмінку, є вербальним виразником однієї з диференційних сем. Наприклад: **ОЧИЩЕННЯ** – процес ефективного видалення косметики, жиру і забруднення з поверхні шкіри. Очищує шкіру, пом'якшує її, залишає відчуття чистоти та свіжості [5, с. 64]. **ОЧИЩЕННЯ ОБЛИЧЧЯ** – косметична процедура, що виконується в умовах косметичного салону або вдома. Лікар-косметолог призначає дану процедуру при вугровому висипі, забрудненні чи закупорці пор. Процедура спрямована на очищення шкіри від шкірного сала, бруду і відмерлих клітин. Існують різні види очищення: механічне (ручне), апаратне (вакуумне, ультразвукове, гальванічне) [5, с. 56].

3) “іменник + іменник у родовому відмінку із прийменником для” (N+ для Ng):

гель для вмивання, лак для нігтів, блиск для губ, лосьйон для тіла, пілінг для кутикули, туш для вій, олівець для губ, молочко для демакіяжу, губка для макіяжу, крем для повік, гель для гоління, сіль для ванни, крем для душу, серветка для обличчя, пензлик для помади, тонік для очищення, скраб для тіла, термогель для схуднення.

4) “іменник + іменник у родовому відмінку із прийменником від” (N+ від Ng):

засіб від розтягнень, крем від старіння, захист від сонця, маска від зморшок, молочко від опіків, ліфтинг від зморшок, крем-стимулятор від рубців.

ПАСТА ВІД ПСУВАННЯ – косметичний засіб гігієнічного догляду за порожниною рота й зубами на основі суспензії абразивно-полірувальних матеріалів у водно-гліцеринових розчинах гелеутворювачів та поверхнево-активних речовин [5, с. 231].

5) “іменник + іменник в орудному відмінку з прийменником з” (N+z No):

біотонік з фітогормонами, шампунь з кондиціонером, маска з олією, крем з фітоекстрактами, гідромолочко з Аквафтемом, крем-гомаж з глиною, маска-ревіталайзинг з гуараною, очисник з екстрактом чаю, міні-спрей з парфумами, тонік з фітогормонами, капсули з вітамінами.

МАСКА З ВОДОРОСТЯМИ – маска з використанням подрібнених водоростей. Живить шкіру багатим набором мікроелементів, основним з яких є йод [6, с. 97].

Модель “іменник + іменник в орудному відмінку із прийменником з” – субстантивна, з конкретизацією дії.

Двокомпонентні терміни-словосполучення з опорним компонентом, іменником у називному відмінку однини та множини належать до власне-словосполучень чи первинних словосполучень, які утворюються на основі семантично-граматичної валентності опорного компонента (під впливом його категоріального значення) і можуть існувати поза реченнями. Такі словосполучення сприймаються мовознавцями в межах дериваційного синтаксису, розкриваючи системні відношення між різними синтаксичними одиницями, що відповідає принципу системності опису в лінгвістиці, встановлює загальні закономірності у внутрішній організації словотвору і синтаксису.

Отже, двокомпонентні терміни у ТКК побудовані за двома основними структурними моделями: атрибутивною (“прикметник+іменник”) і субстантивною (“іменник+іменник у непрямих відмінках”). Принцип конструювання двокомпонентних термінів у структурних моделях – конкретизація опорного компонента.

На базі первинних словосполучень творять субстантивні похідні словосполучення, залежний компонент яких визначають валентністю опорних віддієслівних та віддієприкметникових іменників, і одночасно словосполучення утримує зв’язок із двоскладним реченням. Цей тип словосполучень теж продуктивний, де опорний компонент – віддієслівний іменник у називному відмінку однини, а залежний – родовий відмінок однини.

Тричленні конструкції термінів будуються за такими схемами:

Серед тричленних за формою **словосполучень** у ТКК найпоширенішими є конструкція зі схемою: **(A+A+Nn)**. У складних термінах-словосполученнях, утворених шляхом ускладнення простого словосполучення, прикметник, що бере участь у творенні терміна, конкретизує його значення. Роль конкретизатора простої словосполуки виконує один із прикметників моделі **прикметник + прикметник + іменник**.

1. “прикметник + прикметник + іменник” (A+A+Nn):

шовковиста компактна пудра, перламутрова губна помада, ніжно-матова губна помада, рідка губна помада, зволожувальна охолоджувальна маска. Можемо порівняти зміну семантики при додаванні до двочленної моделі **прикметник + іменник** ще одного конкретизатора-прикметника на такому прикладі:

КОСМЕТИЧНИЙ ПРЕПАРАТ – косметичний засіб, що дозволений до застосування у вигляді певної косметичної форми [5, с. 10], *ЛІКАРСЬКИЙ КОСМЕТИЧНИЙ ПРЕПАРАТ* – фармакологічний засіб, що дозволений фармакологічним комітетом МОЗ України до застосування з метою лікування і профілактики патології шкіри і її додатків [5, с. 10], *ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИЙ КОСМЕТИЧНИЙ ПРЕПАРАТ* – косметичний засіб, дозволений до застосування з метою попередження і корекції косметичних недоліків і деяких патологічних станів шкіри та її похідних у вигляді певної косметичної форми [5, с. 10].

2. “прикметник + іменник + іменник у родовому відмінку із прийменником для” (A+N+ для Ng):

піноутворювальний мус для укладки, сонцезахисний крем для обличчя, зволожувальний гель для засмаги, безопераційний пілінг для обличчя.

3. “прикметник + іменник + іменник в орудному відмінку із прийменником з” (A+ N+ з No.):

укріплювальний гель з мікросферами, антицелюлітний експрес-гель з гормонами, інтенсивний масажер з насадками.

Серед трикомпонентних структур є терміни, утворені за моделлю **іменник + іменник + іменник**. Вони позначають одиничні складні поняття і явища, які потребують описового способу номінації.

4. “іменник + іменник + іменник (у родовому та орудному відмінках із прийменниками)” (N+ з No.+ Ng): *крем-гомаж з глиною кунжуту, маска-ревіталайзинг з екстрактом гуарани.*

Вищеописані чотири трикомпонентні моделі є основними серед трикомпонентних моделей ТКК.

Багаточленні терміни-словосполучення утворилися шляхом максимального ускладнення терміноодиниць простої структури, а тому для них характерні певні типи відношень. Їм властива описовість, подекуди навіть повне тлумачення поняття, але характерна і семантична цілісність: *гель-велотонік для ніг з антибактеріальним ефектом, антивіковий інтенсивний крем для ділянок навколо очей та губ, концентрована антивікова сироватка для обличчя.*

МАСКУВАЛЬНИЙ ЗВОЛОЖУВАЛЬНИЙ КРЕМ ДЛЯ ЖИРНОЇ ТА ПРОБЛЕМНОЇ ШКІРИ – крем, що містить заспокійливі компоненти. Контролює активність сальних залоз і маскує жирний блиск. Антисептична дія на хвороботворчі бактерії, що спричиняють висипання на шкірі. Активні компоненти: екстракт ехінацеї пурпурової, ксатанова камедь [5, с. 78].

Багатокомпонентні моделі аналітичного способу творення косметологічних термінів непродуктивні й нетипові, їх ілюструють переважно номінативні одиниці. Що складніша структура складного терміна, то менш чіткі його межі, то більше варіантів його членування, то менш стійкі його внутрішні зв'язки, то більша ймовірність його структурного варіювання у процесі функціонування, то більше ускладнено його відтворюваність.

Мовні особливості зафіксованих термінів-словосполук полягають у тому, що опорне слово, як правило, – це родова назва-іменник. Залежні слова – семантичні конкретизатори, вони творять видову назву. Ці функції виконує або прикметник, або іменник у родовому відмінку, що має теж атрибутивне значення приналежності. Зрідка іменник буває в орудному відмінку, коли треба уточнити знаряддя дії. Практично в кожному терміносполученні є віддієслівні іменники, які за семантикою дорівнюють твірному дієслову.

Складені найменування як тип номінації представлені у ТКК досить повно. Кількісно переважають дво- і трикомпонентні словосполучення. Принцип творення термінів-словосполучень усіх структурних типів – конкретизація опорного компонента. Кількість моделей у межах певного структурного типу зростає зі збільшенням кількості компонентів. Більшість багатокомпонентних термінів – мовленнєві утворення.

Отже, спосіб номінації багатьох понять відбувається засобами синтаксичного словотворення, який можна віднести до числа традиційних у вітчизняній мові науки.

1. Головин Б. Н. *О некоторых доказательствах терминованности словосочетаний* / Б. Н. Головин // *Лексика, терминологии, стили : сб. трудов Горьк. ун-та.* – 1973. – Вып. 2. – С. 57–65.
2. Горшкова Т. *К вопросу о природе терминологического словосочетания* / Т. Горшкова // *Термин и слово : предметная отнесенность и функционирование терминов : межвуз. сб.* – Горький, 1983. – С. 54–59.
3. Журавлева Т. А. *Особенности терминологической номинации* / Т. А. Журавлева. – Донецк : Донбасс, 1998. – 252 с.
4. Марченко В. *Основні способи термінотворення* / В. Марченко // *Культура слова.* – 1980. – Вып. 18. – С. 36–40.
5. Мірошниченко С. А. *Сучасна енциклопедія макіяжу: 5000 порад візажистів* / С. А. Мірошниченко. – Д. : ТОВВКФ «БАО», 2005. – 256 с.
6. *Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник : близько 33000 термінів* / уклад. Л. І. Петрух та ін. ; за ред. М. Павловського та ін. ; ред.-лексикограф та авт. передм. Л. М. Полюга / Львів. держ. мед. ун-т ; Вид. спілка «Словник». – Л. : Вид. спілка «Словник» Львів. держ. мед. ун-ту, 1995. – Т. 1. – 651 с. ; Т. 2. – 786 с.